

PEDAGOGIK MULOQOTNING O‘QUVCHILAR EMOTSIONAL INTELLEKTI VA INTELLEKTUAL RIVOJLANISHIGA KOMPLEKS TA’SIRI

ADPI “Pedagogika va Psixologiya” kafedrasida o‘qituvchisi O. Qodirova
ADPI Texnologik ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Uraimjonova Durdonaxon Ilhomjon qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19413120>

Annotatsiya: Ushbu tezisda pedagogik muloqotning o‘quvchilar emotsional intellekti hamda intellektual rivojlanishiga ko‘rsatadigan ta’siri atroflicha tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqot nafaqat bilim berish vositasi, balki shaxsiy rivojlanishning muhim omili sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida pedagogik muloqotning psixologik muhit yaratish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va emotsional barqarorligini shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik muloqot, emotsional intellekt, intellektual rivojlanish, ta’lim jarayoni, psixologik muhit, o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorligi.

Annotation: This article thoroughly analyzes the impact of pedagogical communication on students’ emotional intelligence and intellectual development. In the modern education system, communication between the teacher and the student is considered not only a means of transmitting knowledge, but also an important factor in personal development. During the study, the significance of pedagogical communication in creating a positive psychological environment, developing students’ independent thinking, and forming emotional stability is revealed.

Keywords: pedagogical communication, emotional intelligence, intellectual development, educational process, psychological environment, teacher–student cooperation.

Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik muloqot – bu faqatgina axborot almashish jarayoni emas, balki o‘quvchining shaxsiy rivojlanishi, dunyoqarashi va ijtimoiy ko‘nikmalarini shakllantirishda ham muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy pedagogikada o‘quvchilarni har tomonlama rivojlantirish, ularning nafaqat bilim darajasini, balki emotsional holatini ham hisobga olish zarur. Bugungi kunda emotsional intellekt tushunchasi ta’lim tizimida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Emotsional intellekt insonning o‘z his-tuyg‘ularini anglash, ularni boshqarish, boshqalarning hissiyotlarini tushunish va ijtimoiy munosabatlarni samarali tashkil etish qobiliyatini anglatadi. O‘quvchilar emotsional intellektining rivojlanishi ularning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi.

Pedagogik muloqot tushunchasi va uning mohiyati. Ta’lim jarayonida pedagogik muloqotning ahamiyati davlat siyosatida ham alohida e’tirof etiladi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’lim tizimini rivojlantirish haqida so‘z yuritarkan, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali muloqot yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalashda muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi. Prezidentimiz shunday deydi:

"Biz yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, keng dunyoqarashga ega bo‘lgan, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega insonlar etib tarbiyalashimiz zarur."*1

Mazkur fikr pedagogik muloqot orqali o‘quvchilarning nafaqat intellektual salohiyatini, balki emotsional rivojlanishini ham ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Pedagogik muloqot – bu o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi o’zaro hamkorlik jarayoni bo’lib, unda bilim berish, tarbiyalash va rivojlantirish vazifalari amalga oshiriladi. Ushbu jarayon o’quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirish, ularni motivatsiyalash hamda o’qishga bo’lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Pedagogik muloqotning samaradorligi ko’p jihatdan o’qituvchining kommunikativ kompetensiyasiga bog’liq. O’qituvchi o’quvchilar bilan ochiq, samimiy va hurmatga asoslangan muloqot olib borsa, bu o’quvchilarning o’z fikrini erkin bildirishiga yordam beradi. Pedagogik muloqot quyidagi funksiyalarni bajaradi: axborot almashish, tarbiyaviy ta’sir ko’rsatish, motivatsiya berish hamda rivojlantirish funksiyasi. Ushbu funksiyalar o’quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik muloqotning o’quvchilar emotsional intellektiga ta’siri. O’quvchilar emotsional intellektining rivojlanishi ko’p jihatdan ta’lim muhitiga bog’liq. Agar sinfda ijobiy psixologik muhit yaratilsa, o’quvchilar o’z fikrini erkin ifoda etadi, o’ziga bo’lgan ishonchi ortadi va o’qishga bo’lgan qiziqishi kuchayadi. Pedagogik muloqot orqali o’quvchilar quyidagi emotsional ko’nikmalarni rivojlantiradi: o’z his-tuyg’ularini anglash, ularni nazorat qilish, boshqalarning his-tuyg’ularini tushunish va ijtimoiy muhitga moslashish. O’qituvchi tomonidan qo’llaniladigan rag’batlantirish, qo’llab-quvvatlash va konstruktiv tanqid o’quvchilarning emotsional barqarorligini shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogik muloqotning intellektual rivojlanishga ta’siri. Pedagogik muloqot o’quvchilarning tafakkuri va intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. O’qituvchi tomonidan beriladigan savollar, muammoli vaziyatlar va bahs-munozaralar o’quvchilarning analitik fikrlashini rivojlantiradi. Interaktiv metodlar, guruhli muhokamalar va ochiq muloqot o’quvchilarni faollikka undaydi. Bu esa bilimlarni chuqurroq o’zlashtirishga yordam beradi. Pedagogik muloqotning kompleks ta’siri. Pedagogik muloqot o’quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishiga bir vaqtning o’zida ta’sir ko’rsatadi. Ijobiy psixologik muhit mavjud bo’lgan ta’lim jarayonida o’quvchilar o’z fikrini erkin bildiradi, muammolarni mustaqil hal qilishga intiladi va bilim olishga faol yondashadi. Shu sababli zamonaviy pedagogikada o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi hamkorlikka asoslangan demokratik muloqot uslubi muhim hisoblanadi. Pedagogik muloqotning o’quvchilar rivojlanishidagi psixologik omillari. Pedagogik muloqot faqatgina ta’lim berish vositasi emas, balki o’quvchilar shaxsining psixologik rivojlanishiga ta’sir qiluvchi muhim jarayondir. O’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi muloqot jarayonida o’quvchining o’ziga bo’lgan ishonchi, ijtimoiy faolligi hamda mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

Psixologlarning fikriga ko’ra, o’qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy psixologik muhit o’quvchilarning bilim olishga bo’lgan motivatsiyasini oshiradi. Aksincha, salbiy muloqot uslubi o’quvchilarda qo’rquv, tortinchoqlik va passivlikni keltirib chiqarishi mumkin. Emotsional intellektni rivojlantirishda o’qituvchining roli. O’qituvchi o’quvchilar uchun nafaqat bilim manbai, balki muhim ijtimoiy namuna ham hisoblanadi. Shuning uchun o’qituvchining o’z emotsiyalarini boshqarishi, o’quvchilarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo’lishi muhimdir. Emotsional intellektni rivojlantirish uchun o’qituvchi quyidagi pedagogik usullardan foydalanishi mumkin: o’quvchilarning fikrini tinglash va hurmat qilish; ijobiy rag’batlantirish; konstruktiv tanqid; o’quvchilar o’rtasida hamkorlikni rivojlantirish; muammoli vaziyatlarni birgalikda muhokama qilish. Bu usullar o’quvchilarda empatiya, sabr-toqat va ijtimoiy ko’nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va muloqot Hozirgi kunda ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar keng qo’llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar pedagogik muloqotni yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Masalan: Interaktiv metodlar. Interaktiv metodlar o’quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Bunda o’quvchilar o’z fikrlarini erkin bayon qiladi va bahs-munozaralarda qatnashadi. Guruhli

ishlash. Guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar bir-biri bilan muloqot qiladi, fikr almashadi va muammolarni birgalikda hal qiladi. Bu esa ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim. Muammoli vaziyatlarni yaratish orqali o‘quvchilarning tahlil qilish, xulosa chiqarish va ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Pedagogik muloqot uslublari. Pedagogik muloqot turli uslublarda amalga oshiriladi. Ularning har biri o‘quvchilarning rivojlanishiga turlicha ta’sir ko‘rsatadi. Avtoritar uslub. Bu uslubda o‘qituvchi qat’iy nazorat qiladi va o‘quvchilarning fikrini kam hisobga oladi. Bu uslub ba’zan tartibni ta’minlash ham, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini cheklashi mumkin. Demokratik uslub. Bu uslubda o‘qituvchi o‘quvchilar bilan hamkorlik asosida ishlaydi. O‘quvchilarning fikri inobatga olinadi va ular faol ishtirok etadi. Liberal uslub. Bu uslubda o‘qituvchi o‘quvchilarga ko‘proq erkinlik beradi. Biroq nazorat yetarli bo‘lmasa, dars samaradorligi pasayishi mumkin. Eng samarali uslub sifatida ko‘pincha demokratik pedagogik muloqot e’tirof etiladi. Tadqiqot natijalari va amaliy tavsiyalar. Pedagogik muloqotni samarali tashkil etish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin: O‘qituvchi o‘quvchilar bilan doimiy muloqotda bo‘lishi kerak. Har bir o‘quvchining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish zarur. Dars jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish kerak. O‘quvchilarda ijobiy motivatsiya shakllantirilishi lozim. Psixologik jihatdan qulay muhit yaratish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Shavkat Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent, 2016.
3. Islom Karimov. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2002.
5. To‘xtaxodjayeva M.X. Pedagogika. – Toshkent, 2010.
6. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2012.
7. Goleman D. Emotional Intelligence. – New York, 1995.
8. Goleman D. Emotional Intelligence. New York, 1995.
9. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. Toshkent.
10. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent.
11. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy manbalar.